

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для дистанційного навчання
з дисципліни «Географія». Частина 4

для слухачів підготовчого відділення

Одеса – 2022

Методичні вказівки для дистанційного навчання з дисципліни «Географія»
(Частина 4) для слухачів підготовчого відділення / доц. Кирнасівська Н.В./ –
Одеса, ОДЕКУ, 2022. – 45 с.

ЗМІСТ	Стр.
ВСТУП	3
1.1. Загальні рекомендації до вивчення теоретичного матеріалу	6
1.2. Література	6
Розділ 2. Лекція 5. Сучасна політична карта світу. Населення світу.	7
2.1 Сучасна політична карта світу. Типологія країн. Політична карта Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії і Океанії. Міжнародні організації.	7
2.2 Населення світу. Природний рух населення та його відтворення. Демографічна політика. Нерівномірність розміщення населення на Землі. Релігії народів світу. Трудові ресурси та зайнятість населення в різних сферах господарства країн та регіонів світу.	23
ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ	33
Практична робота №1	33
Практична робота №2	36
ТЕСТИ ДЛЯ САМООЦІНКИ	38
Варіант 1	38
Варіант 2	41

ВСТУП

Дисципліна «Географія» відноситься до загальноосвітніх навчальних дисциплін та викладається на курсі довузівської підготовки слухачів Підготовчого відділення.

Головною метою даних методичних вказівок є допомога слухачам підготовчого відділення (абітурієнтам) підготуватися до державної підсумкової атестації з географії, зовнішнього незалежного оцінювання, оновити знання з основних розділів шкільного курсу географії.

Методичні вказівки для самостійної роботи слухачів на підготовчому відділенні по дисципліні «Географія» для дистанційної форми навчання складаються з наступних тем:

Тема 1. Загальна географія. Географічна оболонка та її складові.

Тема 2. Географія материків і океанів.

Тема 3. Україна, її дослідження. Природні умови і ресурси та їх використання. Природні комплекси.

Тема 4. Населення України. Господарство України, та економіко-географічні райони.

Тема 5. Сучасна політична карта світу. Населення світу.

Тема 6. Географія світових природних ресурсів. Світове господарство.

Тема 7. Глобальні проблеми людства. Регіони та країни світу.

Методичні вказівки складаються з теоретичного та практичного матеріалу (лекції, практичні завдання, тести для самоконтролю). Для якісної підготовки до державної підсумкової атестації, зовнішнього незалежного оцінювання з географії необхідно не тільки повторити, оновити, опанувати одну із основних тем шкільного географічного курсу, а також опрацювати тестові та практичні завдання, подані в методичних вказівках.

Лекції призначені для того, щоб в максимально короткій і акцентованій формі викласти всю необхідно інформацію з даної теми, обсяг якої регламентується програмою зовнішнього незалежного оцінювання з предмету «Географія». Теоретичний блок включає матеріал, який розкриває зміст основних географічних термінів з даної теми, понять, закономірностей і т.п.

Матеріали *практичного блоку* направлені на перевірку розуміння змісту матеріалу даного розділу та на спонукання слухача до аналізу, синтезу та оцінки поданої інформації. Враховуючи, що шкільна географія формує найголовніші предметні компетентності учнів, у практичному блоці передбачено самостійне опрацювання переліку об'єктів географічної номенклатури за географічними картами та атласами.

Тести для самоперевірки призначені для оцінки обсягу засвоєння матеріалу після опрацювання лекційного матеріалу та виконання практичного блоку.

Контрольні роботи. По кожній із семи тем передбачається по одній контрольній роботі.

Набуття ґрунтовних географічних знань - результат систематичної роботи з програмним матеріалом із географії у повному обсязі, робота с усіма видами допоміжних матеріалів (шкільні підручники, класичні географічні довідники, енциклопедії, атласи, ресурси Internet тощо).

Контроль знань та вмінь слухачів системи довузівської підготовки, що навчаються за заочною формою, здійснюється за допомогою системи контролюючих заходів. Вони складаються з заходів *поточного* та *підсумкового* контролю.

Поточний контроль здійснюється на протязі усього навчального року (1 листопада – 1 травня) та включає заходи контролю самостійної роботи слухача під час вивчення навчальної дисципліни поза межами університету, а саме виконання контрольних робіт.

Контроль самостійної роботи слухачів заочної форми навчання полягає у використанні дистанційних методів, які передбачають застосування сучасних інформаційно-комунікаційних засобів організації контролю, а саме:

- ✓ поетапне відправлення слухачем виконаних завдань контрольної роботи та отримання зауважень від викладача в режимі «оф-лайн» через мережу Інтернет;
- ✓ виконання завдань самостійної роботи безпосередньо в режимі «он-лайн» через мережу Інтернет за допомогою Moodle;
- ✓ спілкування (консультації) викладача зі слухачами в режимах «оф-лайн» і «он-лайн» через Інтернет у заздалегідь визначені дати та години, що може передбачати як відповіді на запитання слухачів щодо окремих тем, пунктів завдань, так і сумісне обговорення найбільш складних тем теоретичного матеріалу, контрольних або курсових робіт, тощо.

У випадку, якщо слухач має накопичену суму балів поточного контролю менше 60% від максимально можливої суми – 100 балів, він не допускається до підсумкового контролю.

Підсумковий контроль здійснюється під час екзаменаційної сесії та має на меті встановлення рівня знань та вмінь, які опанував слухач після вивчення навчальної дисципліни. Форма підсумкового контролю – іспит.

До іспиту допускається слухач, який має накопичену суму балів поточного контролю не менше 60% від максимально можливої суми 100 балів.

Максимальна сума балів, яку може отримати слухач на іспиті, становить 100 балів. Кожний білет вміщує 20 тестових питань, кожна правильна відповідь оцінюється в 5 балів.

- **«задовільно»** - слухач повинен мати оцінку на іспиті не менше 60% від максимально можливої суми 100 балів;
- **«добре»** - слухач повинен мати оцінку на іспиті не менше 74% від максимально можливої суми 100 балів;
- **«відмінно»** - слухач повинен мати оцінку на іспиті не менше 90% від максимально можливої суми 100 балів;

Контроль самостійної роботи слухача заочної форми навчання здійснюється шляхом вивчення розділів дисципліни за графіком, який надається в табл.1 перевірки контрольної роботи, яка реєструється Підготовчим відділенням у встановлені строки і надається слухачем на кафедру довузівської підготовки і на заходах підсумкового контролю, що передбачені навчальним планом.

Таблиця 1. - Терміни перевірки контрольних робіт.

Перелік тем лекцій	№КР	Строки контролю
1. Загальна географія. Географічна оболонка та її складові.	КР №1	15.01-31.01
2. Географія материків і океанів	КР №2	01.02-15.02
3. Україна, її дослідження. Природні умови і ресурси та їх використання. Природні комплекси.	КР №3	16.02-28.02
4. Населення України. Господарство України, та економіко-географічні райони.	КР №4	01.03-15.03
5. Сучасна політична карта світу. Населення світу.	КР №5	16.03-31.03
6. Географія світових природних ресурсів. Світове господарство.	КР №6	01.04-15.04
7. Глобальні проблеми людства. Регіони та країни світу.	КР №7	16.04-30.04

1.1 Загальні рекомендації до вивчення теоретичного матеріалу

При вивченні теоретичного матеріалу рекомендується:

- користуватись навчальною та методичною літературою, яка наведена у п. 1.2. Крім того нижче наводиться короткий зміст (п. 1.3 і далі) теоретичної частини кожної теми;
- для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу виконати практичний блок та відповісти на запитання контрольних тестів для самоперевірки, які наводяться наприкінці кожної теми;
- виконати контрольну роботу за темою лекції;
- при виникненні питань під час вивчення дисципліни або виконання контрольної роботи звертатись до викладача, який закріплений за дисципліною, або зателефонувати на кафедру за тел. 0979756464 або електронною поштою за адресою: odeku_dp@gmail.com.

1.2. Література.

1. Байназаров А.М., Кандиба Ю.І. Географія: Довідник старшокласника та абітурієнта. Харків: Торсінг плюс, 2007. С.352
2. Географія. Навчальний посібник для старшокласників та абітурієнтів / За ред. П.О. Масляка, Я.Б. Олійника, А.В.Степаненка, П.Г. Шищенка. - Київ, 2008. С. 398
3. Географія. Практичний довідник / Шматько О.Є., Байназаров А.М., Яковчук О.В., Височин М.Ю. Харків: ФОП Співак Т.К., 2008. С. 426.
4. Губарев В.К. Географія світу: Довідник школяра і студента. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. С. 576.
5. Кобернік С.Г. Коваленко Р.Р. Географія (рівень стандарту): підруч. Для 10-го класу. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2018. С.256
6. Довгань Г. Д., Стадник О.Г. Географія (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. Освіти. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. С. 240
7. <https://www.iznotest.info/geografiya-2/>
8. <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=2436>
9. <http://subject.com.ua/geographic/choose/144.html>
10. http://pidruchniki.com/12281128/rps/prirodni_resursi_vikoristannya_ohorona
11. <http://osvita.ua/vnz/reports/geograf/26416/>
12. http://geoknigi.com/book_view.php?id=807

Розділ 2 Лекція 5. Сучасна політична карта світу. Населення світу.

Зміст лекції:

2.1 Сучасна політична карта світу. Типологія країн. Політична карта Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії і Океанії. Міжнародні організації.

2.2 Населення світу. Природний рух населення та його відтворення. Демографічна політика. Нерівномірність розміщення населення на Землі. Релігії народів світу. Трудові ресурси та зайнятість населення в різних сферах господарства країн та регіонів світу.

2.1 Сучасна політична карта світу. Типологія країн. Політична карта Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії і Океанії. Міжнародні організації

2.1.1. Сучасна політична карта світу.

Етапи формування. Політична карта світу відображає геопросторові властивості політичної організації суспільства та його підсистем. Основними елементами політичної карти світу є країни (держави) і міжнародні (міждержавні) організації. З погляду географії термін "держава" найкраще визначається через поняття "*країна*". У загальногеографічному сенсі *країна* означає певну (окрему) частину суходолу, обмежену природно- чи суспільно-географічними границями. Держава - це країна, обмежена тільки суспільно-географічними (політичними) кордонами, яка сама здійснює суверенітет (верховну владу) на всій своїй території. У світі зараз немає єдиної думки щодо кількості держав. Вона коливається у межах 190-195. *Залежні країни світу* - це ті, на території яких суверенітет здійснює інша держава. У науці і політиці немає єдності щодо їх кількості (сьогодні нараховують 33 залежні країни). Загальна кількість країн світу буде дорівнювати 226. Розподіл країн за частинами світу наведено у таблиці 2.1.

Кожна держава має територію, обмежену сухопутними і морськими кордонами, що відокремлюють одну державу від іншої. До складу державної території входять суша з її надрами, води і простір над ними. Водну територію складають внутрішні води, а також територіальні води (акваторія Світового океану, що прилягає до суші країни в межах 12 морських миль). У міжнародному законодавстві існує також поняття про 200-мильну економічну зону, яка не знаходиться під суверенітетом узбережної держави. Вона може здійснювати видобуток природних ресурсів.

Таблиця 2.1 - Розподіл країн за частинами світу та материками

Частини	Країни	
	Незалежні	Залежні
Усього країн	226	
Європа	43	2
Азія	47	1
Африка	53	4
Північна Америка	15	8
Південна Америка	20	8
Австралія та Океанія	14	10
Усього	193	33

Інші ж держави володіють у цій зоні лише правом судноплавства і польотів, прокладення кабелів і трубопроводів.

На політичній карті зараз є 37 держав, які не мають прямого виходу до моря. Існують також держави, які з усіх боків оточені територією тільки однієї держави, їх називають анклавом. Міжнародне право забороняє порушення кордонів інших держав і, тим більше насильницьке захоплення чужих територій. Усі територіальні суперечки між державами повинні врегульовуватись винятково мирними засобами. Загальне визнання непорушності кордонів, що склались після Другої світової війни між європейськими країнами, схвалено на нараді безпеки і співробітництва в Європі у Гельсінкі в 1975 р.

Формування політичної карти світу розпочиналося з часу появи перших держав та міждержавних утворень (перша половина IV тис. до Хр.).

Періодизація формування політичної карти світу тісно пов'язана з загальноісторичною (цивілізаційною) періодизацією. Виділяються такі періоди: Стародавній; Середньовічний; Новий; Новітній.

Стародавній період. Він тривав з першої половини IV тис. до Хр. до V ст. н.е. Близько 3100р. до Хр. на території Єгипту виникли два державні утворення: Нижній Єгипет (дельта Нілу) та Верхній Єгипет (долина Нілу). Приблизно у 3000 р. до Хр. вони об'єднались в одну державу. У другій половині III тис. до Хр. в Месопотамії виникає Шумеро-Аккадська держава, яка проіснувала до 2150 р. до Хр. Пізніше на території Месопотамії виникають Вавилонія (II-I тис. до Хр.) та Ассірія (I тис. до Хр.).

В Індії у IV-III ст. до Хр. існувала імперія Маур'їв. Пізніше у IV-V ст. - імперія Уптів - золота доба індуської культури. Розрізнені китайські царства

вперше були об'єднані в III ст. до Хр. імператором Шихуаном. Правління династії Хань у III ст. до Хр. - III ст. - період класичної китайської культури.

Найбільш відомими державами цього періоду були Давня Греція, Персія, держава Александра Македонського та Римська імперія. Основна частина Давньої Греції у її класичному періоді (V-IV ст. до Хр.) займала узбережжя Егейського моря. Перська держава Ахеменідів у VI-IV ст. до Хр. займала весь Близький Схід. Персія дала світові приклад першої сухопутної імперії. Держава Александра Македонського була короткотривалою (336-323 рр. до Хр.) і охоплювала територію Греції, Близького Сходу та Єгипту. Римська імперія існувала з I ст. до Хр. до V ст. За територіальними масштабами це була Середземноморська держава.

На території України у даному періоді виникло Боспорське царство - V-II ст. до Хр., відновлене у I-IV ст. Воно охоплювало узбережжя Азовського моря зі столицею на Керченському півострові. У Криму в II ст. до Хр. - III ст. існувала також Кримсько-Скіфська держава.

Середньовічний період. Він тривав з V до XV ст. Основну роль у цьому періоді відігравали Візантійська імперія, Арабський халіфат, Монгольська та Германська імперії. Основною територією існування Візантійської імперії у V-X V ст. було Східне Середземномор'я. Арабський халіфат існував як більш-менш єдина держава у VII-XIII ст. Він охоплював Близький Схід (без Малої Азії), Північну Африку та Піренейський півострів. Гігантська Монгольська імперія існувала у XIII-XIV ст. Вона займала майже всю Азію (крім Малої Азії, Аравії, Індії, Південно-Східної Азії та Японії) і Східну Європу. Германська імперія (офіційна назва "Священна римська імперія німецької нації") сформувалась у X ст. До кінця XVIII ст. вона домінувала у Середній Європі.

В Індії у XIII ст. виникає перша мусульманська держава - Делійський султанат. Китай був поділений на дві держави-династії Тан (II-X ст.) та Сун (X-XIII ст.).

У цьому періоді виникає перша етнічно українська держава - Київська Русь (IX-XII ст.) та її наступниця - Галицько-Волинська держава (XIII-XIV ст.).

Новий період. Тривав з XVI ст. до XIX ст. Відкриття Америки у 1492 р. і розширення уявлень про світ дало поштовх до формування колоніальних імперій. Виникають іспанська, португальська, голландська, французька та російська монархії. Утверджується ще одна євразійська Османська (турецька) імперія, що охоплює Південно-Східну Європу та Близький Схід. У цьому періоді розпочинається епоха виникнення національних держав. Першою національною державою стали Нідерланди у 1581 р. Вестфальський мир 1648 р.

поховав ідею європейської універсальної імперії. У другій половині XIX ст. постає нова Німецька імперія.

В Індії у XIII-XVII ст. існує держава Великих Моголів. З XVIII ст. Британія починає перетворювати Індію на свою колонію. У Китаї з XVI до XVII ст. править остання національна династія Мін. А з XVII ст. і до початку XX ст. Китай під пануванням маньчжурів перетворюється у напівколонію.

У другій половині XVII ст. невдалу спробу відновити свою незалежність у формі козацької держави зробила Україна. До того вона перебувала, в основному, у складі Польщі (до другої половини XVIII ст.) та Росії (Лівобережна Україна з другої половини XVII ст.). У XIX ст. Україна була поділена між Російською та Австро-Угорською імперіями.

Новітній період. Розпочався на початку XX ст. і триває досі. У цьому періоді політична карта світу зазнала найбільших змін в 20-х, 40-х, 60 та 90-х роках. Перша світова війна (1914-1918 рр.) спричинила розпад Австро-Угорської, Турецької та Російської імперій. Постали нові незалежні країни - Польща, Чехо-Словаччина, Єгипет, Ірак та ін. Друга світова війна (1939-1945 рр.) поклала початок розпаду британської та французької імперій. У 1945 р. здобула незалежність Індонезія, 1947 р. - Індія, 1948 р. - виникла держава Ізраїль та ін. В 60-х рр. XX ст. незалежними стали більшість країн Африки.

У першій половині 1990-х років політична карта світу зазнала серйозних змін. У 1990 р. Західна та Східна Німеччина, а також Північний та Південний Ємен об'єднались у єдині держави, відповідно Німеччину та Ємен. У 1991-1993 рр. розпались: СРСР (1991); Югославія (1991-1992); Чехо-Словаччина (1993). На місці СРСР утворилось 15 держав, у тому числі і Україна (24 серпня 1991 р.), Югославії - 5, Чехо-Словаччини - 2. У 1993 р. зі складу Ефіопії виділилась Еритрея. Здобули незалежність ряд колишніх тихоокеанських володінь США: Маршали і Мікронезія - у 1991 р., Палау - у 1994 р. У 1997 р. Гонконг, колонія Великої Британії, перейшов під суверенітет Китаю і став його спеціальним адміністративним районом.

Зараз на політичній карті нараховується 193 незалежних держави та 33 колоніальні володіння, з них у Європі 43 держави і одна колонія (Гібралтар і Фарери), в Азії - 47 незалежних держав і одна колонія (Чагос), в Африці 53 держави та 4 колонії (Мелілья, Реюньйон, о. Св. Олени, Сеута), в Америці 35 держав і 16 колоній (Ангілья, Антільські острови, Бермудські острови, Віргінські острови (США), Гренландія, Кайманові острови, Мартініка, Монтсеррат, Сен-П'єр і Мікелон, Фолклендські (Мальвінські острови), Віргінські острови (Вел. Британія), Пуерто-Ріко, Теркс і Кайкос, Аруба,

Гваделупа, Гвіана). В Австралії та Океанії нараховується 14 незалежних держав та 10 колоніальних володінь (Східне Самоа, Гуам, Кокосові острови, острови Кука, Мікронезія, Нова Каледонія, Полінезія, Різдва, Токелау, Північні Марсіанські, Уолліс і Футуна, о. Піткерн).

В окремих володіннях відбуваються національно-визвольні рухи, які змушують метрополії надавати їм статус незалежності чи внутрішнього самоврядування, як це відбувається на о. Нова Каледонія.

2.1.2. Типологія країн.

Типологія групує країни світу, відображає підсумки їх соціально-економічного поступу, зумовленого неоднаковими темпами розвитку їх суспільств.

Критеріями типології можуть бути: географічне положення, форма правління, адміністративно-територіальний устрій, розміри території, чисельність населення, величина і структура природно-ресурсного потенціалу, рівень економічного розвитку, рівень гуманітарного розвитку і т.д.

Дуже загальною є типологія за *ступенем розвитку суспільства*, коли виділяються доіндустріальні, індустріальні та постіндустріальні країни. До першої групи входять країни Азії, Африки та Латинської Америки, в яких переважають доіндустріальні елементи виробництва. До другої - країни із розвинутою добувною і важкою промисловістю, у т.ч. більшість постсоціалістичних. Постіндустріальні - це економічно високорозвинені країни, де значна частина працездатного населення зайнята у сфері послуг та найновіших галузях економіки. До них належать США, Великобританія, Німеччина, Японія та ін.

Країни світу розрізняють також за *способом ведення економіки*. Виділяють країни з *ринковою економікою*, з *перехідною економікою* та *плановою централізованою економікою*. До першої групи відносяться економічно розвинені країни та деякі країни, що розвиваються. До другої - інші країни, що розвиваються, та частина постсоціалістичних країн, зокрема Україна, Росія, Румунія, Болгарія та ін. Третя група - це так звані соціалістичні країни: КНДР, Куба, Китай, В'єтнам.

Ще одна класифікація враховує рівень та характер соціально-економічного розвитку, місце у світовому господарстві. Країни світу поділяють на чотири типи: *економічно високорозвинені країни; країни, що йдуть шляхом*

ринкових перетворень; країни планової економіки, т.зв. соціалістичні; країни, що розвиваються. У кожному виділяються декілька підтипів країн.

Економічно високорозвинені країни. До цієї групи країн належать США, Канада, країни Західної Європи, Австралія, Нова Зеландія, Південно-Африканська Республіка, Ізраїль. Вони займають 24% території земної суші, в них проживає 15 % населення світу.

Для економічно високорозвинених країн характерний дуже високий рівень концентрації економічного, технологічного і наукового потенціалу, а також найвищі показники рівня соціально-економічного розвитку. На початку 90-х рр. XX ст. ці країни зосереджували 74 % ВВП світу, а ВВП на одного жителя становив 20 тис. доларів, що майже у п'ять разів перевищував аналогічний середній світовий показник. Вони характеризуються високим рівнем добробуту і високим ступенем його соціального захисту. Галузева структура ВВП економічно високорозвинених країн характеризується швидкими темпами зростання частки сфери послуг. Частка зайнятих у сфері послуг перевищує 50%. Особливо швидко зростає частка зайнятих у фінансових послугах, освіті, охороні здоров'я, соціальному забезпеченні.

У групі високо розвинутих країн можна виділити підгрупи: найбільш високо розвинуті країни і малі високо розвинуті країни Європи та країни "переселенського типу".

Головні економічно високорозвинені країни ("велика сімка") - США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Канада. На ці країни припадає половина світового ВВП і промислового виробництва.

Наймогутніша країна світу - США, питома вага у сумарному ВВП "великої сімки" становить 40 %. Ця країна займає вагомі позиції на світовому ринку товарів, послуг і капіталів, є головним світовим експортером видів науково-технічних знань, лідером на світовому ринку наукової продукції - робототехніки, гнучких автоматизованих систем, нових ріалів, біотехнологій і т.д.

За головними макроекономічними показниками друге місце займає Японія, яка особливо великих успіхів досягнула у створенні найновішої техніки і технології. До 70-х років XX ст. вона була найбільшим в світі імпортером чужих ліцензій. Сьогодні Японія перетворилася на світового експортера наукомісткої продукції і науково-технічних знань.

Головні економічно високорозвинені країни Західної Європи утримують третій важливий економічний центр світу. Особливо велику роль відіграють у міжнародній торгівлі. На ці країни припадає третина світового товарообігу.

Малі економічно високорозвинені країни Західної Європи. У цих країнах проживає понад 7 % населення і створюється близько 8 % ВВП економічно високорозвинених країн. ВВП на одного жителя становить 80 % від рівня США.

Ряд цих країн не володіють мінерально-сировинними ресурсами і здавна орієнтують свою економіку на активну участь у міжнародному географічному розподілі праці. Провідне місце в економіці цих країн посідають галузі "середнього технологічного рівня", які працюють на зовнішній ринок. Ці країни володіють вузьким внутрішнім ринком, тому експорт більшості таких країн становить значну частину виробленої продукції. Наприклад, Швейцарія відправляє на світовий ринок понад 90 % годинників, що виробляються в країні.

В окремих країнах цієї групи дуже добре розвинені банківська справа, бізнес, туризм, надання іншим країнам торгового флоту та інших послуг, що приносять значний національний дохід. Такі країни, як Швейцарія, Люксембург, Ліхтенштейн виконують функції країн-банкiрів. У Цюриху знаходиться найбільший банківський центр світу.

Країни "переселенського типу" - Австралія, Нова Зеландія, Південно-Африканська Республіка, Ізраїль. Ці країни об'єднані спільністю історико-географічного розвитку. У минулому перші три були колоніями Великобританії, які потім увійшли до складу Співдружності,

Ці країни мають значні території з невеликою кількістю населення. Переважна більшість населення цих країн - це вихідці з Європи, їх частка у створенні ВВП економічно високорозвинених країн становить 3 %. Для економіки цих країн (крім Ізраїлю) характерний розвиток сировинних галузей експортної орієнтації.

Країни з середнім рівнем економічного розвитку - Ірландія, Іспанія, Португалія, Греція. У цих країн проживає 8 % населення і створюється 4 % ВВП економічно високорозвинених країнах. Особливість цих країн - фінансова і технологічна залежність від економічно високорозвинених країн. У минулому деякі з них (Іспанія, Португалія) відігравали важливу роль у світовому господарстві.

Країни, що здійснюють ринкові перетворення. До них належать незалежні країни колишнього Радянського Союзу, а також країни Центрально-Східної (Польща, Чехія, Словаччина і Угорщина), Південної (Румунія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Словенія, Македонія, Хорватія, Албанія) Європи, які стали на шлях розвитку ринкової економіки. Ці країни займають 18 % території земної суші, тут проживає 7,5 % населення світу.

У цих країнах; сформувався індустріальний тип економіки, для якої пріоритетне значення має розвиток промисловості. Економічна політика в цих країнах була спрямована на проведення індустріалізації, створення великих державних підприємств, продукція яких дуже часто була неконкурентоспроможною, тому орієнтувалася перш за все на внутрішній ринок. І хоч у цих країнах сьогодні проводяться ринкові реформи, проте у більшості з них економіка перебуває у кризовій ситуації.

Країни планової економіки, т. зв. соціалістичні. До цієї групи країн належать Китайська Народна Республіка (КНР), Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР), Соціалістична Республіка В'єтнам (СРВ) і Республіка Куба. Вони займають 8 % території земної суші, де проживає 25 % населення світу, створюють 5 % світового ВВП.

Соціалістичні країни характеризуються в основному низьким рівнем соціально-економічного розвитку. ВВП на одного жителя тут становить в середньому 15 % від рівня США. Куба і КНДР належать до країн із централізованою плановою економікою, а Китай і В'єтнам будують ринкову економіку, одночасно намагаючись зберегти соціалістичний устрій.

Країни, що розвиваються займають 50 % території земної суші, де проживає 52 % населення світу.

У 60-70 роках ХХ ст. ця група країн була найбільш динамічною. Вона поповнилася новими країнами і значно розширила свою територію. У 60-х рр. ХХ ст. до неї увійшло 44 суверенні країни, в 70-х рр. - 24, у 80-х рр. - 6. На початку 90-х років ХХ ст. цю групу країн доповнило ще шість країн: Намібія, Федеративні штати Мікронезії, Співдружність Північних Маріанських островів, Республіка Маршаллові острови, Палау і Еритрея.

Країни, що розвиваються, характеризуються багатокладною структурою економіки. В умовах колоніальної залежності продуктивні сили країн набули певну інертність, яка виявилася бар'єром на шляху їх сучасного економічного розвитку.

Галузева структура господарства країн, що розвиваються, має аграрно-сировинний характер. У структурі ВВП цих країн переважає сільське господарство.

Нові індустріальні країни (НІК). Термін "нові індустріальні країни" (НІК) з'явився в середині 70-х рр. ХХ ст. Спочатку так називали Республіку Корею, Тайвань, Гонконг і Сінгапур. Цю групу країн часто називають "драконами" або "НІК першої хвилі". За короткий проміжок часу вони посіли важливе місце в міжнародному географічному поділі праці. У 80-ті рр. ХХ ст. ця група країн поповнилася новими - Бразилією, Мексикою, Аргентиною та Індією. З часом до НІК почали відносити Туреччину, Малайзію, Індонезію і Таїланд, які називали "НІК другої хвилі". Південну Корею та Туреччину все частіше відносять до економічно розвинених країн.

НІК відзначаються швидкими змінами у структурі економіки, високими темпами зростання ВВП і експорту промислової продукції. За головними макроекономічними показниками очолюють НІК чотири країни: Республіка Корея, Тайвань, Гонконг і Сінгапур. Темпи зростання їх економіки в останнє десятиліття були найвищими у світі - 9-10 % на рік.

Країни-експортери нафти з високими прибутками: Бруней, Катар, Кувейт, ОАН, Оман, Саудівська Аравія, Лівія. Ці країни займають 9,8 % території країн, що розвиваються, де проживає 28 % населення. Вони характеризуються високими темпами економічного розвитку, моногалузевою структурою ВВП і експорту, а також великою залежністю від світового ринку.

Економічний розвиток цих країн дуже тісно пов'язаний з територіальною локалізацією нафтових ресурсів. У галузевій структурі промисловості провідне місце займає видобувна промисловість. Великі поклади нафти у цих країнах визначають галузеву структуру як видобувної, так і обробної промисловості. Основна частка ВВП у цих країнах створюється за рахунок продажу нафти на світовому ринку. І хоч ці країни вже стали на шлях індустріалізації, проте вони ще недостатньо використовують свій значний експортний потенціал для розвитку капітало- і наукомісткої обробної промисловості.

У країнах Перської затоки відносно невелика частка доходів, отриманих від експорту нафти, йде на потреби розвитку національної економіки, більша їх частина вивозиться на міжнародний ринок капіталів. Тут швидкими темпами формується новий фінансовий центр світу.

Малі острівні країни з високими доходами: Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Бермудські Острови, Бахрейн, Сейшельські острови. В

економіці цих країн провідне місце займає сфера послуг, зокрема банківський бізнес і туризм.

У таких країнах, як Антигуа і Барбуда, Сейшельські Острови, третя частина населення зв'язана з обслуговуванням іноземних туристів. Доходи від туризму у цих країнах дають основну частину їх ВВП.

Багамські Острови, Барбадос, Бермудські Острови і Бахрейн у географічному поділі праці виконують функції міжнародних фінансових центрів. За кількістю філіалів зарубіжних банків вони конкурують з Лондоном, Парижем і Цюрихом. Наприклад, на Багамських островах розташовано 350 філіалів зарубіжних банків.

Країни середніх можливостей. Ця назва відображає їх положення за рівнем соціально-економічного розвитку. Вони знаходяться посередині між країнами з високими доходами і найменш розвиненими країнами. Це найбільш численна група країн, в яку входить 60 країн, що розвиваються.

Основна частина населення цих країн зайнята в сільському господарстві. У більшості країн промисловість представлена в основному переробкою продукції сільського господарства і гірничовидобувною промисловістю.

Більшість країн мають значний потенціал для дальшого економічного розвитку. Проте їх внутрішні ресурси недостатні і вони змушені залучити фінансові ресурси з економічно високорозвинених країн, що призводить до зростання заборгованості. Саме за рахунок цієї групи збільшується чисельність найменш розвинених країн.

Найменш розвинені країни займають 29 % території, де проживає 13 % населення країн, що розвиваються.

Офіційно в статистиці ООН ця група країн була виділена у 1971 р. Згідно з класифікацією ООН, до групи НРК були віднесені країни, характеризувалися трьома соціально-економічними критеріями: ВВП одного жителя не перевищував 100 доларів (в цінах 1968 р.); питома вага обробної промисловості у створенні ВВП була меншою від 10 %; частка письменних серед дорослого населення - меншою від 20 %.

На початку 70-х рр. XX ст., згідно з цими критеріями, в групу найменш розвинених країн увійшло 25 країн. Наприкінці 80-х років їх кількість збільшилась до 42. Статус найменш розвиненої країни давав можливість цим країнам одержувати від міжнародного співтовариства допомогу для розвитку економіки.

У світовій ієрархії рівнів соціально-економічного розвитку ці країни займають найнижчу сходинку. Показник ВВП на одного жителя тепер становить менше 500 доларів, їх економіка має аграрно-сировинний характер. У сільському господарстві зайнято в середньому три чверті жителів і створюється близько половини ВВП. Тим часом у більшості з цих країн гострою є продовольча проблема. Ці країни у своїй більшості є експортерами одного-двох видів традиційних сировинних товарів та імпортерами промислових і продовольчих товарів. Дуже низькі темпи економічного зростання у поєднанні з високими темпами приросту населені зумовлюють надзвичайно низький рівень життя у цих країнах.

Згідно з класифікацією ООН, до найменш розвинутих країн належать такі країни: Афганістан, Бангладеш, Бенін, Буркіна-Фасо, Бурунді, Бутан, Вануату, Гаїті, Гвінея-Бісау, Гамбія, Джибуті, Екваторіальна Гвінея, Ефіопія, Конго, Замбія, Ємен, Кабо-Верде, Камбоджа, Кірибаті, Коморські Острови, Лаос, Лесото, Ліберія, Мавританія, Мадагаскар, Малаві, Малі, Мальдіви, Мозамбік, М'янма, Непал, Нігер, Танзанія, Руанда, Західне Самоа, Сан-Томе і Принсіпі, Соломонові Острови, Сомалі, Судан, Сьєрра-Леоне, Того, Тувалу, Уганда, Центрально-Африканська Республіка, Чад. Ботсвана була першою країною, і поки що єдиною, що була виключена з цього списку.

Залежні країни. До залежних відносять такі країни, на території яких суверенітет здійснює інша держава. У науці і в політиці немає єдності щодо їх кількості - їх число коливається від 30 до 40.

Залежні країни мають різний організаційний статус. Наприклад: "колонія" - Гібралтар (володіння Великобританії); "заморський департамент" - Реюньйон (Франція); "заморська територія" - Нова Каледонія (Франція); "острівна територія" - Токелау (Нова Зеландія); "неінкорпорована територія" - Гуам (США) та ін.

Залежні країни світу також класифікують за площею і населенням. Найбільшими залежними країнами світу за площею є Гренландія (*Дан.*), Гвіана (*Фр.*), Нова Каледонія (*Фр.*). Найменшими за площею є Мелілья (*Исп.*), Гібралтар (*Брит.*), Піткерн (*Брит.*), відповідно 10, 7 та 5 км². Найбільшими за населенням залежними країнами світу є Пуерто-Рико (*США*), Реюньйон (*Фр.*) та Гваделупа (*Фр.*), відповідно. Найменшими за населенням є Фолкленди, Піткерн та Чагос (*усі - Брит.*), відповідно 2121, 55 та 25 осіб. Як видно, найбільші за площею і населенням залежні країни перебувають під владою Франції, а найменші - Великобританії.

Найбільшу кількість залежних країн має Великобританія - 11 та Франція - 8. Найменше залежних країн у Данії, Нідерландів та Іспанії - по 2.

2.1.3. Політична карта Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії і Океанії. Міжнародні організації.

Політична карта Європи. На політичній карті Європи знаходять відображення основні форми державного правління і територіального устрою країн світу. За формою правління явно переважають республіки (32). Більшість із них парламентські - Австрія, Болгарія, Ірландія, Італія, Німеччина, Польща, Угорщина тощо. Одна президентська республіка - Білорусь. Хоча є країни, у яких президент має значні повноваження, зокрема Литва. Прикладом президентсько-парламентської республіки є Франція, а парламентсько-президентської - Україна.

У Європі існують 12 монархій. Крім Ватикану, усі вони конституційні, зокрема Бельгія, Велика Британія, Данія, Іспанія, Нідерланди, Норвегія, Швеція. За формою територіального устрою більшість країн Європи є унітарними. Проте частина унітарних держав мають у своєму складі автономні утворення (Україна, Іспанія, Данія, Фінляндія). Серед федерацій є однонаціональні, утворені з урахуванням історичних особливостей (Німеччина, Австрія), та побудовані за національним принципом (Бельгія). Швейцарія фактично належить до національно-територіальних федерацій.

Міжнародні організації Європи. Найбільш потужними серед регіональних економічних об'єднань Європи є Європейський Союз (ЄС) та Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ). Так, ЄАВТ була започаткована в 1960 р. з метою створення зони вільної торгівлі промисловими товарами (не поширюється на сільськогосподарську продукцію). Сьогодні її членами є Ісландія, Норвегія, Швейцарія і Ліхтенштейн. У Європі існують інші інтеграційні утворення, наприклад Європейська економічна зона, Центральнo-європейська асоціація вільної торгівлі. Остання є угодою між країнами, які не є членами ЄС. Найвищою на сьогодні формою інтеграції, і не тільки економічної, а й політичної, є об'єднання 28 європейських держав (разом із Великою Британією, яка розпочала процес виходу з ЄС). Із листопада 1993 р. це об'єднання називається Європейський Союз (ЄС). Він пройшов досить тривалий шлях розвитку.

Найстарішою в Європі міжнародною організацією є **Рада Європи**. Її було засновано в 1949 р. До складу Ради входять 47 держав, у яких проживає понад 800 млн осіб. Вона не належить до системи ЄС і не може видавати обов'язкові

закони, однак має деякі єдині з ЄС символи, наприклад гімн і прапор. Рада Європи сприяє співробітництву між членами організації в таких галузях, як стандарти права й законність, права людини, демократичний розвиток, культурна взаємодія. Одним із найбільш значних досягнень Ради Європи вважаються розробка та прийняття Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод. Одним із головних органів Ради Європи є Парламентська асамблея (ПАРЕ). Вона виконує консультативні функції і складається з представників парламентів усіх держав, що входять до складу Ради.

Найвпливовішою міжнародною військово-політичною організацією у світі є Організація Північноатлантичного Договору (**НАТО**). Вона була створена в 1949 р. 12 державами світу (США, Канада, Велика Британія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Норвегія, Данія, Ісландія, Італія, Португалія). Пізніше склад блоку неодноразово змінювався. Зараз він об'єднує 28 держав, переважно європейських.

Політична карта Азії. Сучасна політична карта Азії містить 48 держав і територій (без урахування Росії). Із них 47 країн є суверенними. Тайвань (Китайська республіка) вважають частково визнаною державою, яка юридично являє собою одну з провінцій Китаю. Як і в Європі, в Азії переважають республіки. Проте саме в Азіатському регіоні розташовано найбільше монархій - 13. Серед конституційних монархій є одна імперія (Японія), чотири королівства (Бутан, Таїланд, Камбоджа, Йорданія), два емірати (Кувейт, Бахрейн), один султанат (Малайзія). До абсолютних монархій належать Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Катар, Оман, Бруней. У Саудівській Аравії та Брунеї дуже сильні позиції мають релігійні організації, тому ці країни часто відносять до абсолютних теократичних монархій. За адміністративно-територіальним устроєм більшість держав Азії є унітарними. Федеративних країн тут шість. До них належать: Індія (25 штатів), Пакистан (чотири провінції), М'янма (14 областей), Малайзія (13 штатів), ОАЕ (сім князівств), Непал (п'ять регіонів).

Характерною рисою політичної карти Азії є складна політико-географічна ситуація в багатьох регіонах і країнах. За кількістю національно-релігійних конфліктів та осередків напруженості Азія не знає рівних у світі. Насамперед це стосується Західної Азії. Уже понад півстоліття не згасає конфлікт між євреями Ізраїлю та арабами Палестини. Греко-турецькі суперечки розділили на дві частини Кіпр. Триває громадянська війна в Сирії. Загрожує спокою всього регіону та світу невизнана Ісламська держава (ІД), створена ісламськими терористами в Іраку та Сирії. Непросто складаються відносини і в

інших субрегіонах, наприклад між Індією та Пакистаном, Північною та Південною Кореєю.

Міжнародні організації Азії. В Азії існує кілька геополітичних та економічних блоків. Одним із найпотужніших є Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), до якої входять десять країн регіону: Бруней, В'єтнам, М'янма, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, Філіппіни, Сингапур, Таїланд. Організація була створена в 1967 р. Її діяльність спрямована на забезпечення економічного зростання, соціального та культурного розвитку регіону, розширення взаємовигідного співробітництва в економічній, освітній, культурній сферах. Штаб-квартира розташована в Джакарті (Індонезія). Інтеграційні зусилля арабських країн втілювалися у створення в 1945 р. Ліги арабських держав (ЛАД). На сьогоднішній день вона поєднує 22 держави Північної Африки й Західної Азії (Сирія, Ірак, Ємен, Йорданія, Ліван, Саудівська Аравія, Лівія, Кувейт, Бахрейн, Катар, Оман та ОАЕ). Керівні органи організації розташовані в Каїрі (Єгипет). Основною метою ЛАД є налагодження відносин між державами-членами; забезпечення співпраці між державами-членами в економічній, фінансовій та інших сферах. Подальший розвиток організації передбачає перетворення ЛАД на арабський союз за аналогією з ЄС. У 2015 р. держави-учасниці підписали протокол про формування арабських збройних сил. Останнім часом до процесу інтеграції азійських країн долучилися неазійські країни басейну Тихого океану - США, Австралія, Нова Зеландія, Канада, острівні держави океану. Таким чином, утворюється гігантський за територією та економічною потужністю простір під назвою Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР).

Політична карта Африки. На сьогодні в Африці налічується понад 60 держав і залежних країн. Більшість із них мають вихід до моря (океану), наприклад Алжир, Єгипет, Марокко, Лівія, Туніс, Південно-Африканська Республіка (ПАР), що покращує їхнє географічне положення. Є острівні країни, наприклад Сейшельські Острови, Мадагаскар, а також внутрішньоконтинентальні — ті, що не мають виходу до моря (океану). До них належать Демократична Республіка Конго, Замбія, Зімбабве.

Більшість держав є унітарними республіками, у яких переважає президентська форма державного правління. Це підкреслює значення одноосібної влади президента, характерної для регіону. Досить часто під такою назвою приховано диктатури. Федеративними республіками є Нігерія, Ефіопія, Сомалі. На політичній карті материка розташовані також конституційні монархії (їх три — Марокко, Лесото та Свазіленд) і члени Співдружності, зокрема Гамбія, Гана, Замбія, Нігерія, ПАР. Серед невеликої кількості залежних

країн - острови Реюньйон та Майотта, що належать Франції, а також міста Сеута і Мелілья, які управляються Іспанією.

Політична карта Америки. Сучасні держави Америки — колишні колонії, що домоглися державного суверенітету від своїх метрополій. Нині політична карта Америки налічує 35 держав та 23 залежні території, які є володіннями Великої Британії, Нідерландів, Данії, Франції та США. Тут проживають майже 1 млрд осіб, або 13,7% людства. Більшість держав регіону — унітарні республіки. Федеративну форму правління мають Аргентина, Бразилія, Венесуела, Канада, Мексика, США, Сент-Кітс і Невіс. Канада та деякі невеликі острівні держави входять до складу Британської Співдружності, які визнають головою держави королеву Великої Британії.

Міжнародні організації Америки. В Америці існує велика кількість різноманітних міждержавних організацій та об'єднань, які допомагають більш раціонально використовувати сировинні, фінансові, трудові та виробничі ресурси країн. Більшість міжнародних угруповань націлені на створення вільного економічного простору в певних регіонах. Найпотужнішою з організацій такого типу є започаткована в 1994 р. Північноамериканська угода про вільну торгівлю — **НАФТА** (від англ. North American Free Trade Agreement). До неї входять США, Канада та Мексика. Штаб-квартира організації розташована у Вашингтоні. Ключові елементи угоди спрямовані на ліквідацію митних бар'єрів у торгівлі між цими країнами та сприяння американсько-канадським капіталовкладенням у Мексиці. Їх реалізація дозволяє ефективно поєднувати та використовувати економічну потужність США, багаті природні ресурси Канади та дешеву робочу силу Мексики. У перспективі передбачено розширення діяльності НАФТА на інші субрегіони Америки.

Велике інтеграційне об'єднання з торговельно-економічних питань у Латинській Америці - Південний спільний ринок МЕРКОСУР (від ісп. Mercado Comun del Sur) - було утворено в 1991 р. У роботі організації беруть участь п'ять країн (Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай, Венесуела), п'ять асоційованих членів (Чилі, Болівія, Перу, Колумбія, Еквадор) та країна-спостерігач (Мексика). Учасники прагнуть скорочення або повної ліквідації митних зборів, узгодження діяльності в промисловості, сільському господарстві й транспорті, співробітництва у валютно-фінансовій та науково-технічній сферах. Штаб-квартира розташована в Монтевідео (Уругвай).

Існує ще низка організацій, які опікуються економічними та політичними інтересами американських країн. Зокрема, США та Канада входять до складу найпотужнішого військово-політичного союзу **НАТО**. Найбільшим політичним

об'єднанням, до якого входять майже всі держави регіону, є Організація Американських держав (ОАД), яка була створена в 1948 р. з ініціативи США. В умовах сьогодення об'єднання прагне збереження миру в країнах Америки.

Політична карта Австралії та Океанії. Австралія - єдина у світі держава, яка повністю займає цілий материк. У зв'язку із цим вона має тільки морські кордони. Найближчими сусідами є Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея та Індонезія. Незважаючи на великі розміри (7,7 млн. км²), територія Австралії досить компактна. Своєю формою вона нагадує трапецію з увігнутою верхньою основою (тут у материк врізається велика затока Карпентарія). До складу Австралії, крім материкової частини, що омивається водами Тихого й Індійського океанів, входять великий острів Тасманія та безліч дрібних островців, розкиданих уздовж берегової лінії протяжністю 25,7 тис. км.

Крім Австралії, до макрорегіону Океанія належать численні острови в центральній та південно-західній частинах Тихого океану. На площі, що перевищує 10 млн. км², розкидано понад 10 тис. островів. За своєю природою, географічним положенням та економічним устроєм островні країни, що тут розташовані, досить не схожі на інші регіони планети. Острівний світ Тихого океану зазвичай поділяють на три субрегіони: Мікронезію, Меланезію та Полінезію.

Більшість островних країн мають вигідне економіко-географічне та військово-стратегічне положення, оскільки лежать на перехресті міжнародних морських шляхів, що ведуть з Америки в Австралію, Східну та Південно-Східну Азію. Саме це й зумовило інтерес європейських держав та США до крихітних ділянок суходолу в акваторії Тихого океану. У XIX ст. практично всі острови Океанії стали колоніальними володіннями.

Нині на островах у Тихому океані розташовані 13 держав та 11 залежних територій (Американське Самоа, Гуам, Нова Каледонія, Острови Кука та ін.). За формою державного устрою всі вони, крім Федеративних штатів Мікронезії, унітарні. За формою правління переважають республіки. Колишні колонії Великої Британії, що залишилися у складі Співдружності, формально є монархіями.

2.2 Населення світу. Природний рух населення та його відтворення. Демографічна політика. Нерівномірність розміщення населення на Землі. Релігії народів світу. Трудові ресурси та зайнятість населення в різних сферах господарства країн та регіонів світу

Чисельність населення світу і його динаміка. Відомості про чисельність населення світу отримують на основі регулярних переписів населення, які проводяться через 5 чи 10 років. На сьогодні без перепису залишилися лише дві держави світу (Оман і Катар) і ще понад 40 країн, де ця черговість порушена. Загальні дані усіх країн концентруються в демографів ООН. За їх оцінкою, в 2011 р. на земній кулі проживало близько 7 млрд. осіб. Щорічне збільшення населення на планеті складає приблизно 86 млн. осіб.

Населення у світі розподілене нерівномірно: найбільше населення проживає в зарубіжній Азії - понад 60 % населення світу, в Африці - 12 %, в Зарубіжній Європі - 10%, в Латинській Америці - 8 %, в країнах СНД та Балтії - 6 %, в Північній Америці - 5 %, Австралії і Океанії - 0,5 %. За прогнозами ООН в 2025 р. воно досягне 8,2 млрд. осіб.

Половина населення світу проживає у шести найбільших країнах - Китаї (1,3 млрд. осіб), Індії (1 млрд. осіб), США (286 млн. осіб), Індонезії (212 млн. осіб), Бразилії (172 млн. осіб) та Росії (145 млн. осіб). Україна за чисельністю населення - вісімнадцята країна світу.

Зміна чисельності населення залежить від характеру його відтворення. *Під відтворенням (природним рухом) населення розуміють сукупність процесів народжуваності, смертності і природного приросту, що забезпечують безперервне відновлення і зміну людських поколінь.* Компоненти відтворення мають не лише біологічний, але в більшій мірі соціально-економічний характер. Рівень народжуваності залежить від умов життя людей, розвитку культури, добробуту, залучення жінок до участі в економічній сфері, релігійних поглядів тощо.

Щорічна кількість народжених сягає понад 143 млн. осіб, причому $\frac{2}{3}$ народжених припадає на країни Азії. За прогнозами ООН, число народжень у світі буде зростати ще до 2014 року.

У Західній Європі коефіцієнт народжуваності дуже низький, нижчий від простого відтворення, крім кількох країн (Ірландії, Албанії, Польщі, Румунії), де він близький до простого відтворення. При збереженні такого рівня народжуваності впродовж довгого періоду чисельність населення почне

швидко зменшуватися. В окремих країнах (Угорщина, Данія, Люксембург, ФРН) даний процес вже розпочався.

Коефіцієнт народжуваності в багатьох західноєвропейських країнах стає дещо вищим внаслідок вищої народжуваності іммігрантів, вихідців з Південної Європи, Африки, Азії.

У зарубіжній Азії динаміка народжуваності дуже різноманітна. Найнижча народжуваність характерна для країн Східної Азії, найвища - країни Південно-Західної Азії. У Японії і Сінгапурі рівень народжуваності вже знизився нижче від межі простого відтворення населення.

Демографічна політика. У наші дні більшість країн світу робить спробу керувати відтворенням населення з допомогою державної демографічної політики, яка є системою адміністративних, економічних, пропагандистських і інших заходів, при допомозі яких держава впливає на природний рух населення (перш за все, на народжуваність) у бажаному для себе напрямку.

У багатьох країнах (Росія, Україна, країни Центральної Європи, Франція) демографічна політика має на меті підвищення народжуваності і природного приросту.

У країнах, де високий тип відтворення населення, навпаки, проводиться демографічна політика, спрямована на скорочення народжуваності і природного приросту населення. Це стосується Китаю та Індії. Особливо значне зменшення природного приросту населення відбувається за останній час у Китаї, де спрацювала у бажаному напрямку система державних заходів демографічної політики.

У показниках смертності ще чіткіше відбивається залежність демографічних процесів від соціальної організації суспільства. На них впливає рівень добробуту населення і розвитку системи охорони здоров'я, вікова структура населення. В економічно розвинутих країнах дуже знизилася смертність внаслідок покращення медичного обслуговування; у країнах третього світу теж була проведена боротьба з інфекційними хворобами і значна санітарна робота у самих поселеннях.

За показниками народжуваності і смертності виділяються три основні типи країн:

1. Економічно розвинуті країни (Західна Європа, США, Канада, Японія) внаслідок низького рівня народжуваності характеризуються низьким природним приростом населення. Середня тривалість життя значна, перевищує 70 років. Це сучасний тип відтворення населення розвинутих країн. Природний приріст населення в більшості країн Західної Європи складає 0-5 осіб на 1000 жителів.

2. У найбільш відсталих країнах Африки та Азії зберігається "традиційний" тип відтворення: високий рівень народжуваності і смертності, мала тривалість життя, відбувається швидка зміна поколінь. Демографічні показники нестійкі, відчувається низький рівень економіки, голод, епідемії тощо.

3. Перехідний тип відтворення характерний для більшості країн, що розвиваються (Індія, Мексика, Єгипет та ін.). Із здобуттям незалежності смертність в цих країнах різко зменшилася внаслідок медичної допомоги, а народжуваність так і залишилася на тому ж високому рівні, тому зберігся досить високий природний приріст населення.

Є цілий ряд країн, в яких народжуваність нижча., ніж смертність, а тому природний приріст населення від'ємний, тобто відбувається зменшення чисельності населення. До таких країн віднесені Україна, Болгарія, Данія, Угорщина, ФРН та ін.

Структура населення за статтю є базовою основою населення. Народжується на 1 тис. осіб 104-107 хлопчиків і 100 дівчаток. Справа в тому, що висока смертність чоловіків (що характерно для всіх економічно розвинутих країн світу) веде до поступового зменшення чисельності чоловіків порівняно з чисельністю жінок.

Вікова структура населення світу залежить від динаміки народжуваності і смертності з урахуванням їх вікових особливостей за порівняно довгий попередній період. Зниження народжуваності завжди призводить до старіння населення (збільшення частки населення старшого віку (понад 60 років і більше)).

Різко переважають жінки у країнах СНД, країнах Західної Європи, крім Ірландії та Ісландії.

З усіх континентів земної кулі наймолодша вікова структура населення в Африці. До того ж тут немає явно вираженої тенденції до старіння населення. Дуже неоднорідне за віковою структурою населення країн Америки. Найстаріша вікова структура населення в Північній Америці, особливо у США та Канаді (дітей до 15 років всього 22%, людей працездатного віку - 62-64% і високий процент населення похилого віку - 15-17%).

В Австралії та Новій Зеландії вікова структура населення різко відрізняється від вікових структур населення інших країн даного регіону. Ця структура подібна до таких країн, як США та Канада, тобто розвинутих економічних країн.

Міграція населення, її види та причини. Міграції - механічне переміщення людей, впливають на його розміщення, чисельність і склад. Відрізняють два основних види міграцій - зовнішні і внутрішні.

Зовнішні міграції населення виникли у глибоку давнину. Головними вогнищами еміграції населення була Європа, а імміграції - Північна і Південна Америки, Австралія і Нова Зеландія. Після Другої Світової війни географія зовнішніх міграцій дуже змінилася. Головним регіоном притягання робочої сили стала Західна Європа, де працюють мільйони робітників з країн Середземномор'я. Багато зарубіжних робітників працює у США, у нафтовидобувних країнах Близького і Середнього Сходу.

З 50-х рр. XX ст. з'явилася нова форма зовнішніх міграцій - "відплив умів"; вона означає переманювання кадрів інтелігенції - вчених, інженерів, лікарів і інших спеціалістів вищої кваліфікації. Найбільш активно таке переманювання здійснюють США. "Відплив умів" наносить великі збитки країнам, що розвиваються.

Два типи внутрішніх міграцій населення - переміщення населення з сільської місцевості у міста і колонізація нових земель. Перший тип характерний для переважної більшості країн світу, другий для великих за територією країн (Росія, Канада, Китай, Бразилія, Австралія).

Міграції класифікуються за їх причинами (економічні, політичні, міжконфесійні та ін.), за тривалістю (сезонні, тимчасові, остаточні), напрямками (внутрішні, зовнішні, еміграція, імміграція, між- і внутрішньоконтинентальні), за складом мігрантів, рівнем державної організованості і т. п.

Найважливішим типом внутрішньої міграції населення є рух його з села в місто, тобто з аграрних регіонів до промислових центрів країни внаслідок перенаселення, депресивності в розвитку окремих районів, особливо т. зв. старих галузей промисловості (вугільної, текстильної).

У нинішній час держави намагаються контролювати міграційні потоки, обмежуючи виїзд до тих чи інших країн.

Країнами, що приймають значну кількість мігрантів, є високорозвинуті країни: США, Канада, держави Західної Європи, Австралії, Нової Зеландії, де сальдо міграцій позитивне (більше людей прибуває, менше вибуває). Тепер до США в більшості прибувають емігранти з Латинської Америки та Азії; у Західній Європі найбільше проживають вихідці з Африки, Азії, Латинської Америки.

Міграція сприяє підвищенню населення, змінює соціальну структуру населення регіонів і впливає на урбанізаційні процеси.

Етнічний склад населення. Однією з найголовніших умов формування етнічних спільностей (племен, народностей, націй) є спільність мови, тому назви народів найчастіше збігаються з назвами мов.

Термін "*етнос*" (з давньогрецької - народ), який трактується як особливе соціальне угруповання людей, що виникло упродовж тривалого історичного розвитку. Важливі умови формування етносу - спільність мови і території. Але й територіально роз'єднані групи етносу можуть тривалий час зберігати свою національну самобутність, яка виражається у звичаях, народному мистецтві, релігії, нормах поведінки, обрядах тощо. Отже, *етнос* - *стійка спільнота людей, що історично склалася на певній території, де люди мають власну мову, культуру, розуміння своєї єдності і відмінності від інших етносів.*

У сучасному світі нараховується близько 5 тис. різних мов. Детально встановити їх кількість дуже важко, бо деякі області земної кулі недостатньо вивчені в лінгвістичному відношенні. Виділяється 32 мовні сім'ї, серед них: індоєвропейська, семіто-хамітська (афроазійська), кавказька, дравідійська, уральська, алтайська, чукотсько-камчатська, нігеро(конго)-кордофанська, ніло-сахарська, койсанська, китайсько-тибетська, австроазіатська, австронезійська, ескімосо-алеутська.

Найбільш поширені мови індоєвропейської сім'ї (44,8 % населення світу), яка включає близько 100 різних мов. Ця сім'я об'єднує 10 мовних груп, але тільки чотири з них (індоарійська, романська, германська і слов'янська) мають понад 100 млн. осіб кожна. На другому місці за кількістю людей, що говорять цими мовами. - китайсько-тибетська сім'я, яка займає дуже компактну територію Східної і Південно-Східної Азії (понад 1 млрд. осіб).

Серед інших сімей багаточисельними є мови сіно-тибетської (22,6 % населення світу), нігеро-кордофанської (6,1 %), семіто-хамітської (5,6 %), австронезійської (4,9 %), дравідійської (3,9 %).

До найбільш поширених мов світу належать: китайська (кількість осіб, що розмовляє цією мовою на початку XXI ст. становила 1,3 млрд. осіб), англійська (450 млн. осіб), гінді і урду (350), іспанська (300), російська (240), бенгальська, індонезійська, арабська (по 180), португальська (170), японська (123), німецька та французька (по 100), українська (понад 50). На цих мовах розмовляє майже 70 % населення світу.

Окремі народи спілкуються двома мовами (білінгвізм): бельгійці (валлонська і французька), ірландці (ірландська та англійська), канадці (англійська і французька), філіппінці (філіппінська та іспанська). Шість мов є офіційними і робочими в ООН: англійська, французька, російська, іспанська, арабська, китайська.

У світі нараховується близько 5 тис. народів - від багатьох мільйонів до декількох сотень або навіть десятків осіб. Найбільші народи, чисельність яких становить понад 10 млн. осіб кожен, становлять майже 80 % населення світу.

Більшість країн світу - багатонаціональні. В Європі близько 20 держав, де основна національність становить понад 90 % усього населення (Данія, Швеція, Португалія, Італія, Ірландія, Греція та ін.). В Азії національно однорідними є Південна Корея, Японія, Ємен, Бангладеш, Саудівська Аравія та ін. Більшість країн Америки - багатонаціональні. У США живуть представники понад 100 народів, у Бразилії та Канаді - понад 80, Мексиці та Аргентині - понад 50 тощо. У Латинській Америці майже всі країни мононаціональні, оскільки індіанці, мулати, метиси вважаються представниками єдиних націй. В Африці переважають країни відносно однорідні в етнічному відношенні (Центральна, Східна та Південна Африка). Понад 30 % населення Австралії - англоавстралійці, частина жителів - аборигени, предки яких тисячоліттями жили на цьому континенті.

Політичні кордони не завжди збігаються з етнічними. Трапляється, що окремі народи (за винятком в основному Західної Європи і Латинської Америки) проживають у різних державах. Етнічні проблеми у світі постійно впливають на політичну та соціальну обстановку в багатьох країнах. Часто загострені національні відносини призводять до збройних конфліктів (Боснія і Герцеговина, Північна Ірландія, Палестина, країна Басків в Іспанії, Таджикистан, Нагірний Карабах, Ічкерія). Національно-релігійні конфлікти переростають у збройні, ведеться боротьба за національну незалежність, автономії, права релігійних меншин.

Релігії народів світу. Релігія відіграє важливу роль в особистому і соціальному житті людей багатьох країн. Це стосується і економічно розвинених країн, де церква впливає на політику, виховання, шкільну освіту й інші сфери життя.

Релігійний склад населення світу досить неоднорідний. Релігійні вірування поділяють на примітивні, місцеві і світові релігії.

Примітивні релігійні вірування, що виникли в первісному суспільстві, включають тотемізм, магію, фетишизм, анімізм, культ предків. В їх основі лежить віра у зв'язок людини з певним предметом, що має таємничу силу, з тваринами, явищами природи; система певних дій і заклинань. Ці форми релігії збереглися у деяких народів тропічної Африки, багатьох груп індіанців Америки, аборигенів Австралії і островів Океанії, у деяких районах Азії.

Місцеві (традиційні) релігії виникали серед одного народу або групи народів, об'єднаних в одній державі. До місцевих релігій відносять юдаїзм,

конфуціанство і синтоїзм, даосизм, джайнізм і сикхізм, зороастризм, індуїзм. Прихильники цих релігій - переважно жителі Азії.

Світові релігії розповсюджені серед народів різних країн і різних континентів. До них відносяться буддизм, християнство, іслам. Їх сповідують близько трьох мільярдів осіб: християнство - більше 1 млрд. 800 млн., у т.ч. католиків - 1 млрд. осіб, іслам - близько 800 млн. і буддизм - 260 млн.

В Європі розповсюджено майже виключно християнство, причому католицизм найбільш широко представлений у південній, частково в західній і східній її частинах; протестантизм - у північній, центральній і західній; православ'я - на південному сході. У країнах колишнього СРСР зосереджено православ'я, мусульманство, юдаїзм, частково католицизм.

В Азії найбільш розповсюджене мусульманство (іслам) переважно сунітського спрямування, а в Ірані, Ємені, Іраку - шіїтського (понад 100 млн. осіб). За кількістю віруючих найбільшою мусульманською країною є Індонезія. Азія - це континент, де зосереджені буддизм, індуїзм, конфуціанство, синтоїзм; християнство розповсюджене на Філіппінах, у Лівані і на Кіпрі.

В Африці, особливо в її північній частині, а також в Сомалі, панує іслам (суніти), у ПАР переважає протестантизм серед білого населення, в Ефіопії - християнство. У більшості країн представлені католики і протестанти, а також місцеві традиційні (примітивні) релігії.

В Австралії серед віруючих переважають протестанти і католики, аборигени - представники примітивних релігій.

На Америку припадає більше половини всіх католиків світу (США, Канада, країни Латинської Америки) і значна частина протестантів (в США 72 млн. протестантів і 52 млн. католиків). Серед протестантів поширені лютерани, баптисти, англіканці, реформатори, пресвітеріанці, методисти, послідовники "армії спасіння", мормони, п'ятидесятники, свідки Єгови та ін.

Нерівномірність розміщення населення на Землі. Населення на Землі розміщене нерівномірно. Це зумовлено різними причинами:

- а) впливом природного фактора: пустелі, тундра, високогір'я території, вкриті льодом, та тропічні ліси не сприяють розселенню людей;
- б) дією історичних особливостей заселення земної суші;
- в) відмінностями в сучасній демографічній ситуації: особливості приросту населення на континентах;
- г) впливом соціально-економічних умов життя людей, їх господарською діяльністю, рівнем розвитку виробництва.

Найвищу щільність населення мають країни, в яких на 1 км² припадає 200 осіб. До цієї групи входять: Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Великобританія,

Ізраїль, Ліван, Бангладеш, Індія, Республіка Корея, Японія, Філіппіни. Країни, в яких щільність населення близька до середньосвітової - 46 осіб/км²: Камбоджа, Ірак, Ірландія, Малайзія, Марокко, Туніс, Мексика, Еквадор. Найнижчу щільність населення - 2 особи/км² мають: Монголія, Лівія, Мавританія, Намібія, Гвіана, Австралія.

Загальна щільність населення Землі постійно змінюється. Якщо в 1950 р. вона становила 18 осіб/км², в 1983 — 34, на початку 90-х років — 40, а в 2012 р. - 56. Близько 60 % людства живе на низовинних ділянках Землі не вище 200 м, а $\frac{4}{5}$ - на висотах до 500 м над рівнем моря. Рідкозаселені або зовсім не заселені території (у т.ч. материкові льодовики Антарктиди і Гренландії) займають майже 40 % території суші, де проживає 1 % населення Землі.

У найбільш заселених районах світу, що займають до 7,0 % території ойкумени, проживає до 70 % усього населення Землі.

Значні скупчення населення сформувалися як у старих сільськогосподарських, так і в нових індустріалізованих районах. Особливо висока щільність населення у промислово розвинених районах Європи, Північної Америки, а також у давніх районах штучного зрошення (Ганська, Нільська та Велика Китайська низовини). Тут, у найбільш густонаселених районах земної кулі, що займають менше 10% суші, живе близько $\frac{2}{3}$ населення планети.

Найбільш заселеною частиною світу є Азія. Демографічний центр в Азії розташований у районі Індостанського субконтиненту. Найбільш заселеними тут є райони інтенсивного сільського господарства, зокрема вирощування рису: дельти Гангу з Брахмапутрою, Іраваді. В Індонезії більшість населення концентрується на острові Ява з родючими ґрунтами вулканічного походження (щільність населення перевищує 700 осіб/км²). Сільське населення Південно-Західної Азії зосереджене вздовж передгір'їв Лівану, у межиріччі Тигру і Євфрату. Досить висока щільність населення на узбережжі Перської затоки, що пов'язано з видобутком нафти, а також навколо Японського моря (на Японських островах - більше 300 осіб/км², у Південній Кореї - близько 500 осіб/км²).

Нерівномірно заселена і Європа. Один регіон з підвищеною щільністю населення простягається з півночі на південь - від Північної Ірландії через Англію, долину Рейну до Північної Італії, - і переривається лише в Альпах. Цей пояс зосереджує багато галузей промисловості та інтенсивне сільське господарство, розвинену інфраструктуру. Другий проходить на заході Європи від Бретані, вздовж річок Самбр і Маас через північ Франції та Німеччину. Висока, концентрація населення у Північно-Західній Європі пояснюється тим, що саме тут зародилися промислові райони, що призвело до підвищення

природного приросту населення і притоку робочої сили. У Західній, Центральній, Південно-Західній і Південній Франції, на Піренейському, Апеннінському півостровах, на островах Середземного моря проживає близько 130 млн. осіб. Середня щільність населення тут досягає 119 осіб/км².

Серед країн Центрально-Східної Європи високу щільність населення має Україна – 78 осіб/км², Молдова - 130 осіб/км². Середня щільність населення Росії - 8,7 особи/км².

Розміщення населення у Північній Америці значною мірою залежить від часу заселення окремих територій. Основна кількість населення США і Канади зосереджена на схід від 85° зх. д. у регіоні, обмеженому Атлантичним узбережжям, вузькою смугою кордону між США і Канадою (до Великих озер), південними берегами озер до рік Міссісіпі і Огайо. У цій частині материка проживає близько 130 млн. осіб.

У регіоні Центральної Америки особливо густо заселені Антильські острови: на Ямайці на 1 км² припадає 200 осіб, на Тринідаді, Тобаго і Барбадосі - 580 осіб. Невисокі показники щільності населення в пустельних районах північно-західної Мексики.

Значна кількість жителів Південної Америки живе в прибережних районах на західних і східних окраїнах континенту. Великі площі екваторіальних лісів Амазонії та саван (чако), а також Патагонія і Вогняна Земля заселені недостатньо.

На Африканському континенті щільність населення дуже низька. Основні причини - природні умови (пустелі, вологі екваторіальні ліси, гірські території), а також колонізація, работоргівля в минулому. Найбільше населення сконцентровано у прибережних районах, де зосереджені великі міста або плантації. Це середземноморські райони Магрибу, береги Гвінейської затоки від Кот-д'Івуару до Камеруну, а також рівнини Нігерії.

В Австралії найгустіше заселені території на східній, південно-східній окраїнах континенту.

Суворі кліматичні умови завадили заселенню арктичної та субарктичної зон, тут живе менше 0,1 % населення планети.

У сучасних умовах роль контрастів, викликаних природними умовами, знижується. У зв'язку з індустріалізацією, впровадженням науково-технічного прогресу щораз більший вплив на розміщення населення мають соціально-економічні фактори.

Міське і сільське розселення. Урбанізація. *Розселення - це складний соціально-економічний процес розподілу і перерозподілу населення на території. Його результатом є мережа поселень. Традиційно виділяють дві*

категорії населення - міське і сільське. Ріст індустріального способу життя та інформатизація суспільства привела до росту ролі міст. *Урбанізація - це багатоплановий процес збільшення кількості міських поселень, міського населення та підвищення ролі міст і міського способу життя.* Процеси урбанізації відбуваються досить швидко. Якщо частка міського населення на початку XX ст. складала всього 14%, то в наш час вона сягає приблизно 51%. Природно, що населення все більше концентрується у містах, передусім у великих. Особливо зростає роль міст-мільйонерів, число яких вже перевищує 200. Зростають величезні агломерації мегалополісу Босваш, що розмістився між Філадельфією та Вашингтоном (США, понад 60 млн. осіб), та Токайдо (Японія, 40 млн. осіб). Зростає мегалополіс Мехіко в Мексиці, що досягне понад 31 млн. осіб. Високоурбанізовані регіони на Землі розміщені в північній частині земної кулі, а також у Бразилії, Аргентині, Австралії. Міського населення тут понад 50 %.

Найбільш складними агломераційними комплексами стали *мегаполіси - великі блоки агломерацій, що зливаються в єдину систему.* Протяжність Північно-Східного мегаполісу США досягає 1000 км.

Є цілі райони низькоурбанізованих країн, де міського населення не більше 20 %: майже вся Тропічна, Екваторіальна, Південна Африка, Індокитай. Усі інші країни перебувають між тими двома поясами урбанізації (середньоурбанізовані країни).

Найбільш урбанізованими регіонами є Північна Америка - 75 %, Західна Європа - 73 %, Латинська Америка - 72 % та Австралія - 71 %, середньоурбанізованими - Південно-Західна Азія - 63 %, країни СНД - 66 %, а низькоурбанізованими - Південна Азія - 27 %, Західна Азія - 34 %, Південно-Східна Азія - 30 %, Східна Азія - 39 %.

У сільських поселеннях живе близько половини населення світу. Для країн з високим рівнем розвитку економіки у сільському господарстві (США, Велика Британія, Австралія) типове дисперсне (окремими фермами) розселення, а там, де зберігається ще общинне землекористування - розміщення сільських жителів переважає у великих селах (окремі регіони Західної і Екваторіальної Африки). Одні типи розселення склалися у землеробських районах, інші - в районах пасовищного скотарства.

За виробничими ознаками всі сільські поселення можна поділити на три типи: а) сільськогосподарські; б) несільськогосподарські; в) зі змішаними функціями.

Трудові ресурси і зайнятість населення. Основна частина економічно активного населення у розвинених країнах зайнята у промисловості і

будівництві, поступово зменшується (до 50 %) частка зайнятих у сільському господарстві. Лише у країнах Південної Європи сільське господарство відіграє помітну роль - у ньому зайнято від 15 % (Італія) до 40 % (Греція) працюючих. У США в сільському господарстві працює близько 2 % працюючих. До кінця ХХ ст. характерне збільшення частки населення, зайнятого у сфері послуг (торгівля, комунально-побутові послуги, пасажирський транспорт, обслуговування туристів). Спочатку цей процес охопив США, Велику Британію, Францію, Німеччину, Бельгію, Швецію, потім поширився у Іспанію, Грецію, деякі країни Африки (Єгипет, Марокко, ПАР) та Азії (Японія, Таїланд, Індонезія).

Економічно активне населення - частина населення, яке зайняте в господарстві (включаючи і зайнятий в особистому підсобному господарстві). У зарубіжних країнах це поняття відповідає робочій силі, тобто тим, хто працює (економічна активність).

Економічно активне населення складає приблизно понад 2 млрд. осіб (приблизно 40 % населення світу), серед них на чоловіків припадає 54 %, на жінок - 46 %. В країнах ринкової економіки є безробіття. У країнах третього світу переважає так зване приховане безробіття внаслідок мало- і безземелля.

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Практична робота 1. Сучасна політична карта світу її елементи та процес формування.

1. Позначте на контурній карті кордони сусідніх держав, крайні точки, географічний центр України та Європи і зазначте їх назви; визначте координати точок, протяжність території України в градусах і кілометрах. (Рис. 1)
2. Відмітьте на контурній карті всі протекторати. (Рис. 2)
3. Відмітьте на контурній карті всі домініони. (Рис.2)
4. Підготуйте короткий опис по будь-якій спірній території на вибір (що за територія, чому спірна, які країни і т.д.)

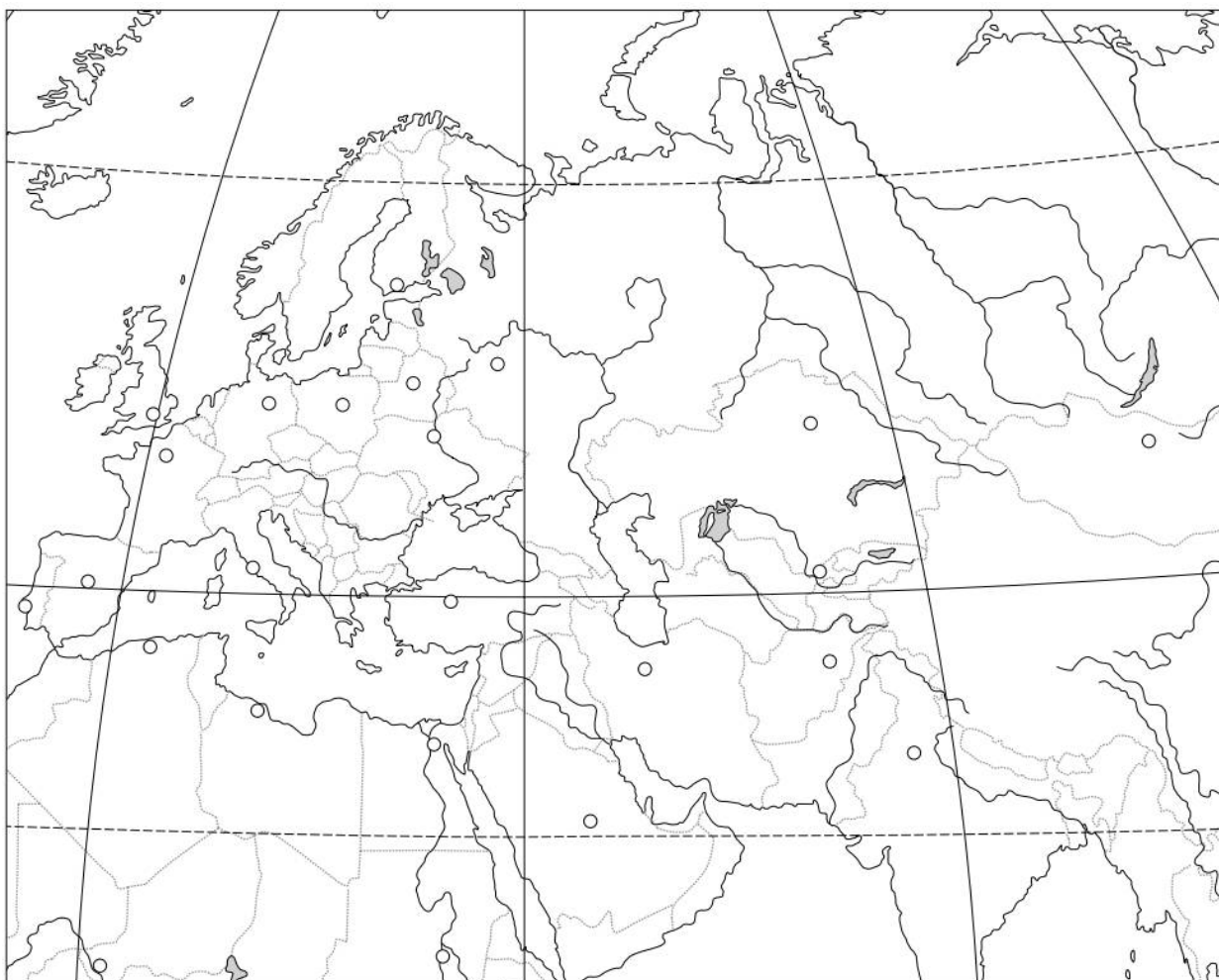

Рисунок 1. – Контурна карта Європи.

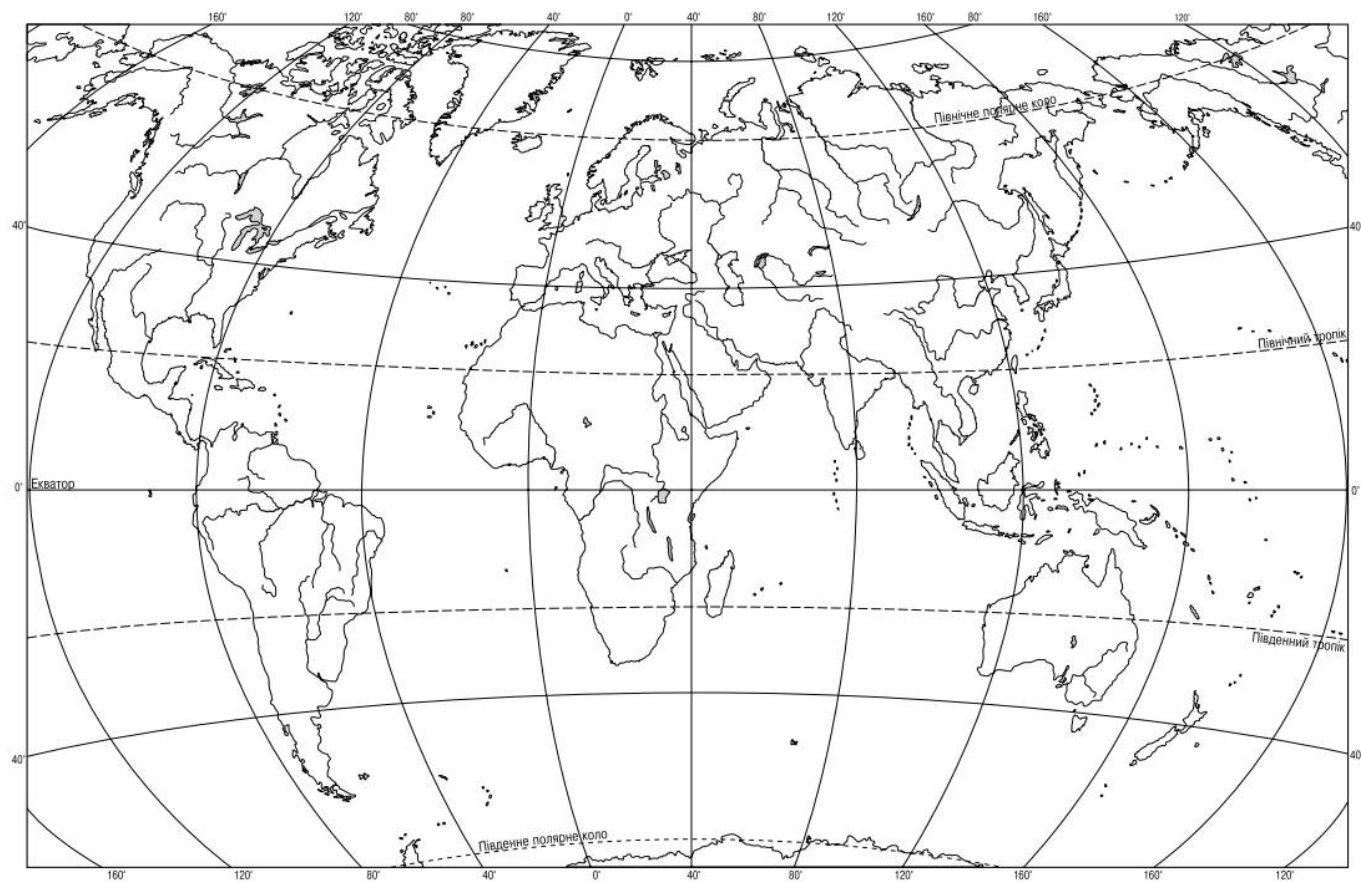

Рисунок 2. – Контурна карта Світу.

5. Заповніть таблицю.

Розподіл країн світу за формами правління

Регіон світу	Кількість країн	Форма правління					
		Республіка	Монархія			Країни Співдружності	Джамахірія
			абсолютна	теократична	конституційна		
Європа							
Азія							
Африка							
Північна Америка							
Латинська Америка							
Австралійська Океанія							
Усього							

Практична робота 2. Населення світу.

1. Ознайомтеся із даними чисельності населення України протягом 1990-2015 рр. на сайті Державної служби статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/> у розділі статистична інформація (населення та міграція).
2. Побудуйте графік «Динаміка чисельності населення України протягом 1990-2015 рр.».

Дайте відповідь на питання:

- Чому, на вашу думку, кількість населення нашої держави зменшується, адже в другій половині ХХ ст. вона зростала?
 - Протягом якого періоду п'ятирічки чисельність населення України зменшилась найбільше? Чи можна пов'язати між собою тенденції зменшення / зростання чисельності населення із ситуацією в економіці країни відповідно до кризи / поживавлення (піднесення)?
3. На сайті Укрстату в тому самому розділі знайдіть інформацію про чисельність населення областей України на час, найближчий до поточного. Запишіть по три області з найбільшою і найменшою кількістю жителів.
 4. На сайті Укрстату, досліджуючи підрозділ «природний рух населення», визначте динаміку показника природного приросту населення у 2000-х рр. та області України з позитивним і найбільшим негативним показниками природного приросту населення 2014 р., з'ясуйте, наскільки відрізняються коефіцієнти народжуваності і смертності в цих областях. Чи можна визначити певні територіальні закономірності щодо показника природного приросту населення?
 5. Обчисліть показники природного та механічного руху населення в різних регіонах України. (Львівська область, м. Одеса)

Приклад:

Задача 1

У Вінницькій області станом на 1 січня 2014 р. проживало 1618300 осіб. Коефіцієнт природного приросту становив — 5‰. Визначте, на скільки зміниться чисельність населення області за рахунок цього показника.

Розв'язок:

$$1618300 - 1000$$

$$X - 5$$

$$X = 1618300 \times 5 : 1000 = 8091,5$$

Населення Вінницької області зменшиться на 8091 особу.

Задача 2

У місті Києві 2014 р. народилася 34821 дитина, померло 29992 людей. Обчисліть коефіцієнт природного приросту населення в місті. Станом на 1 січня 2014 р. в столиці України проживали 2868700 людей.

Розв'язок:

$$34821 - 29992 = 4829$$

$$2868700 - 1000$$

$$4829 - X$$

$$X = 4829 \times 1000 : 2868700 = 1,68 \text{ ‰}.$$

Коефіцієнт природного приросту населення в Києві становив 1,68 ‰.

ТЕСТИ ДЛЯ САМООЦІНКИ

Варіант 1

1. Регіон світу, у якому переважають країни з постіндустріальною стадією розвитку
 - А) Азія
 - Б) Африка
 - В) Європа
 - Г) Латинська Америка

2. Європа відділена від Африки
 - А) Атлантичним океаном
 - Б) Червоним морем і Суецьким каналом
 - В) Мозамбіцькою протокою та Баб-ель-Мандебською протокою
 - Г) Середземним морем і Гібралтарською протокою

3. Держави, з якими межує Україна на заході
 - А) Польща, Угорщина, Румунія, Болгарія
 - Б) Польща, Словаччина, Сербія, Болгарія, Білорусь
 - В) Угорщина, Румунія, Чехія, Росія, Польща
 - Г) Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова

4. Регіон, де зосереджена більшість найбідніших країн світу
 - А) Латинська Америка
 - Б) Північна Європа
 - В) Південна Азія
 - Г) Центральна Африка

5. Група країн, до якої належить Польща за показником індексу людського розвитку
- А) з найвищим людським розвитком
 - Б) найвищим людським розвитком
 - В) із середнім низьким розвитком
 - Г) з високим людським розвитком
6. Група країн до якої за показником індексу людського розвитку належить Австралія
- А) з найвищим людським розвитком
 - Б) найвищим людським розвитком
 - В) із середнім низьким розвитком
 - Г) з високим людським розвитком
7. Країна, яка НЕ належить до «Великої двадцятки» (G20)
- А) Аргентина
 - Б) Туреччина
 - В) Ізраїль
 - Г) Південна Африка
8. Група країн, які розвивались в умовах командно-адміністративної економічної системи
- А) постсоціалістичні країни
 - Б) країни Європейського союзу
 - В) країни Карибського басейну
 - Г) країни Аравійського півострову
9. Сучасна розвинута постіндустріальна держава, яка має давню історію
- А) Київська Русь
 - Б) Японія
 - В) Франція
 - Г) США
10. Країна, яка не є членом ОПЕК
- А) ОАЕ
 - Б) Іран
 - В) Афганістан

Г) Кувейт

11. Держава, що належить до групи пострадянських

- А) Болгарія
- Б) Казахстан
- В) Намібія
- Г) Болгарія

12. Найбільша за чисельністю населення країна Європейського Союзу

- А) Великобританія
- Б) Франція
- В) Німеччина
- Г) Італія

13. Держава, що належить до групи нових індустріальних країн

- А) Камбоджа
- Б) Сінгапур
- В) Китай
- Г) Індія

14. Укажіть три типологічні групи країн, які відокремлюють з-поміж економічно розвинутих

- 1 Країни Балканського півострова
- 2 Країни «Великої сімки»
- 3 Пострадянські
- 4 Малі західноєвропейські країни
- 5 Малі острівні країни
- 6 Нові індустріальні країни
- 7 Країни переселенського типу

15. Країна з найвищою часткою первинного сектору в загальному обсязі ВВП

- А) Нігер
- Б) Росія
- В) Китай
- Г) Велика Британія

16. Країна, яка НЕ належить до ЄС

- А) Німеччина
- Б) Швейцарія
- В) Литва
- Г) Греція

17. Країна, яка належить до групи світових лідерів економіки серед країн, що розвиваються

- А) Ватикан
- Б) Китай
- В) Катар
- Г) Албанія

18. Частина світу в якій станом на 2016 рік нараховували найбільшу кількість держав

- А) Австралія та Океанія
- Б) Африка
- В) Європа
- Г) Азія

19. Регіон світу, який відзначається найвищою схильністю до збройних конфліктів

- А) Африка
- Б) Південно-Східна Азія
- В) Азія
- Г) Латинська Америка

20. Країни, через які проходить «мідний пояс» Африки

- А) Марокко та Алжир
- Б) Мавританія та Сенегал
- В) Замбія та Демократична республіка Конго
- Г) Ефіопія та Еритрея

Варіант 2

1. Мова, яка не є офіційною в ООН

- А) російська
- Б) китайська

- В) англійська
- Г) польська

2. Столиця держави, яка має чисельність населення значно меншу за 1 млн. осіб
 - А) Київ
 - Б) Кишинів
 - В) Париж
 - Г) Москва
3. Держави, що мають дипломатичні відносини або з багатьма державами, або визнаються лише окремими зацікавленими державами, причетними до їх створення
 - А) невизнані «держави»
 - Б) визнані держави
 - В) частково визнані держави
 - Г) окуповані території
4. Міста, що належать до категорії світових
 - А) Дніпро та Харків
 - Б) Нью-Йорк та Лондон
 - В) Маямі та Філадельфія
 - Г) Антверпен та Казань
5. Найбільш багатонаціональна держава
 - А) Німеччина
 - Б) Китай
 - В) Мексика
 - Г) Польща
6. Держави, що мають унітарну форму державного устрою
 - А) Норвегія, Швеція, Фінляндія
 - Б) Нігерія, Бразилія, Аргентина
 - В) Іспанія, США, Саудівська Аравія
 - Г) Японія, Німеччина, Україна

7. Країни, у яких річний дохід на одну особу становить понад 1026 дол. США, належать до групи країн
- А) із середнім доходом
 - Б) з високим доходом
 - В) до найбідніших країн
 - Г) з низьким доходом
8. Держава з адміністративно-командною економічною системою
- А) США
 - Б) Польща
 - В) Куба
 - Г) Словаччина
9. Рік створення ЄС
- А) 1991 р.
 - Б) 1970 р.
 - В) 1945 р.
 - Г) 1992 р.
10. Суверенною республікою є держава
- А) яка має політичну незалежність й самостійність у внутрішніх і зовнішніх справах
 - Б) адміністративно-територіальний устрій якої дозволяє відмінності у законодавчій і виконавчій владі в межах протекторату
 - В) главою якої є імператор, король, емір..., а верховна влада передається у спадщину
 - Г) яка залежна від іншої держави
11. Регіон світу, у якому переважають країни з постіндустріальною стадією розвитку
- А) Азія
 - Б) Європа
 - В) Африка
 - Г) Південна Америка
12. Регіон, де зосереджена більшість найбідніших країн світу
- А) Азія

- Б) Південна Африка
- В) Південно-східна Азія
- Г) Центральна Африка

13. Група країн, які вирізняються високою часткою (понад 25 %) первинного сектору ВВП

- А) Іспанія, США, Саудівська Аравія
- Б) Нігер, Мадагаскар, Непал
- В) Японія, Німеччина, Україна
- Г) Нігерія, Бразилія, Аргентина

14. Група країн, до якої належить Польща за показником індексу людського розвитку

- А) з найвищим людським розвитком
- Б) з високим людським розвитком
- В) найвищим людським розвитком
- Г) із середнім низьким розвитком

15. Найбільша за чисельністю населення країна Європейського Союзу

- А) Великобританія
- Б) Франція
- В) Німеччина
- Г) Італія

16. Держави, з якими межує Україна на заході

- А) Польща, Угорщина, Румунія, Болгарія
- Б) Польща, Словаччина, Сербія, Болгарія, Білорусь
- В) Угорщина, Румінія, Чехія, Росія, Польща
- Г) Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова

17. Держава, що належить до групи нових індустріальних країн

- А) Камбоджа
- Б) Сінгапур
- В) Китай
- Г) Індія

18. Найбільша за чисельністю населення країна Європейського Союзу

- А) Великобританія
- Б) Франція
- В) Італія
- Г) Німеччина

19. Держава з адміністративно-командною економічною системою

- А) США
- Б) Куба
- В) Польща
- Г) Словаччина

20. Сучасна розвинута постіндустріальна держава, яка має давню історію

- А) Київська Русь
- Б) Франція
- В) Японія
- Г) США